

# بررسی قانون نمونه آنسیترال در خصوص سازش تجاری بین‌المللی

دکتر عبدالحسین شیروی\*

دانشیار پردیس قم دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت ۸۵/۱۰/۲۰ تاریخ تصویب ۸۵/۱۲/۱۶)

## چکیده

در طول بیست سال گذشته، نیاز به وضع قانون در جهت توسعه و تشویق حل و فصل اختلافات از طریق سازش و میانجیگری مورد نظر کشورهای گوناگون قرار گرفته است. در سال ۱۹۹۸ تهیه مقررات متحدالشکل در خصوص سازش تجاری بین‌المللی در دستور کار آنسیترال قرار گرفت و بر این اساس در سال ۲۰۰۲ قانون نمونه سازش تجاری بین‌المللی به تصویب آنسیترال رسید. در این مقاله ابتدا مفاد قانون نمونه به اختصار تشریح می‌گردد؛ سپس امکان تصویب این قانون در ایران و اصلاحات احتمالی در آن مورد ارزیابی و بررسی قرار می‌گیرد. در نهایت متن پیش‌نویسی تحت عنوان «قانون سازش تجاری ایران» که بر اساس قانون نمونه و نتایج حاصل از این تحقیق تهیه شده است، پیشنهاد می‌گردد.

**واژگان کلیدی:** سازش، میانجیگری، روش‌های جایگزین حل و فصل اختلافات، قانون نمونه آنسیترال، سازش تجاری بین‌المللی.

---

\* Email: ashiravi@ut.ac.ir

## مقدمه

گرایش به حل و فصل اختلافات تجاری بین‌المللی از طریق سازش و میانجیگری در اواخر دهه ۱۹۷۰ ضرورت تنظیم مقررات متحد الشکلی را در خصوص شیوه و آیین سازش مسجل نمود. در این جهت، کمیسیون حقوق تجارت بین‌الملل سازمان ملل متحد (آنسیترال)<sup>۱</sup> «مقررات سازش آنسیترال»<sup>۲</sup> را تهیه کرد. این مقررات در تاریخ چهارم دسامبر ۱۹۸۰ طی قطعنامه شماره ۳۵/۵۲ مورد پذیرش مجمع عمومی سازمان ملل متحد قرار گرفت<sup>۳</sup> (گریفیث، ۱۹۷۶<sup>۴</sup>، ص ۱۹۷). بر این اساس، افرادی که تمایل دارند اختلافات خود را از طریق سازش حل و فصل نمایند، به‌جای این که خود شخصا مقررات ناظر به سازش را تنظیم کنند، می‌توانند از مقررات سازش آنسیترال استفاده کنند که بدقت شیوه و آیین سازش را مقرر نموده است. طرفین قرارداد می‌توانند مقررات مزبور را با تغییراتی قبول کنند و یا برخی از مقررات آن را کلا حذف نمایند. از آن‌جا که مقررات سازش آنسیترال به صورت کنوانسیون و یا قانون به تصویب نرسیده است، اعتبار و قدرت اجرایی آن مقررات، ناشی از توافق طرفین و متکی به اصل آزادی قراردادی می‌باشد که توافق نموده‌اند اختلافات خود را مطابق با آن مقررات حل و فصل نمایند (شیروی، ۱۳۸۵، ص ۶۶-۶۴). بر این اساس، اعتبار این مقررات ناشی از اراده و تراضی است و تا حدی بین طرفین لازم الاجرا می‌باشد که طرفین بدان توافق

<sup>۱</sup> - United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL)

<sup>۲</sup> - UNCITRAL Conciliation Rules (1980)

<sup>۳</sup> - برای دیدن متن انگلیسی مقررات سازش آنسیترال به نشانی اینترنتی زیر مراجعه شود:

[www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral\\_texts/arbitration/1980Conciliation\\_rules.html](http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1980Conciliation_rules.html)

<sup>۴</sup> - Griffith

نموده‌اند. البته این مقررات در چارچوب قانون حاکم و مشروط بر عدم نقض مقررات امری قانون حاکم بین طرفین معتبر و لازم الاجرا می‌باشد.

متعاقب تصویب مقررات سازش آنسیترال، بسیاری از سازمان‌های و مؤسسات داوری مقررات خاص خود را در خصوص سازش تهیه کردند که از آن جمله می‌توان به مقررات راجع به شیوه‌های جایگزین حل اختلافات اتاق تجاری بین‌المللی،<sup>۱</sup> مقررات داوری تجاری و روش میانجیگری انجمن داوری امریکا،<sup>۲</sup> روش میانجیگری دادگاه داوری بین‌المللی لندن،<sup>۳</sup> مقررات مؤسسه میانجیگری اتاق تجاری استکهلم<sup>۴</sup> اشاره نمود. در طول بیست سال گذشته، نیاز به وضع قانون در جهت توسعه و تشویق حل و فصل اختلافات از طریق سازش و میانجیگری مورد اذعان کشورها قرار گرفته است و بر این اساس نسبت به وضع قانون در خصوص سازش و میانجیگری اقدام نموده‌اند. در سال ۱۹۹۸، نیاز به تهیه مقررات متحدالشکل در خصوص سازش تجاری بین‌المللی مورد توجه آنسیترال قرار گرفت و «گروه کاری مربوط به داوری و سازش»<sup>۵</sup> مأموریت یافت که یک قانون نمونه در این خصوص تهیه نماید. در ماه ژوئن ۲۰۰۲، نسخه نهایی «قانون نمونه سازش تجاری بین‌المللی»<sup>۶</sup> به تأیید آنسیترال رسید (آنسیترال، ۲۰۰۴،

<sup>۱</sup> - ICC ADR Rules (July 1, 2001), available at: [www.iccwbo.org/index\\_adr.asp](http://www.iccwbo.org/index_adr.asp)

این مقررات جایگزین «قواعد سازش اختیاری اتاق بازرگانی بین‌المللی» ۱۹۸۸ شده است. برای دیدن متن این قواعد و ترجمه آن مراجعه شود به (مجله حقوقی، ۱۳۷۸، شماره ۲۴، ص ۴۳۹-۴۳۱).

<sup>۲</sup> - American Arbitration Association Commercial Arbitration Rules and Mediation Procedures (September 15, 2005), available at: [www.adr.org/sp.asp?id=22440](http://www.adr.org/sp.asp?id=22440)

<sup>۳</sup> - LCIA (London Court of International Arbitration) Mediation Procedure (October 1, 1999), available at: [www.lcia-arbitration.com](http://www.lcia-arbitration.com)

<sup>۴</sup> - Rules of the Mediation Institute of the Stockholm Chamber of Commerce (April 1, 1999), available at [www.chamber.se/arbitration/english/rules](http://www.chamber.se/arbitration/english/rules)

<sup>۵</sup> - Working Group on Arbitration and Conciliation

<sup>۶</sup> - Mode Law on International Commercial Conciliation

ص ۱۶-۱۴). مجمع عمومی سازمان ملل متحد طی قطعنامه شماره ۵۷/۱۸ مورخ ۱۹ نوامبر ۲۰۰۲ این قانون نمونه را تصویب نمود.<sup>۱</sup> در این قطعنامه به کشورهای عضو توصیه شده است که با در نظر گرفتن مطلوبیت یکسان سازی مقررات راجع به حل و فصل اختلافات تجاری بین المللی و بخصوص نیاز به برقراری یک رویه واحد در سازش تجاری بین المللی، تصویب این قانون نمونه را به طور جدی مورد نظر قرار دهند (قطعنامه ۵۷/۱۸ سازمان ملل متحد).

در این مقاله ابتدا محتوای قانون نمونه به اختصار تشریح می گردد؛ سپس پذیرش آن در ایران و اصلاحاتی که لازم است در آن اعمال شود، مورد بررسی و ارزیابی قرار می گیرد. در جمع بندی و نتیجه گیری یک متن پیشنهادی تحت عنوان قانون سازش تجاری ایران بر اساس مفاد قانون نمونه و ارزیابی های انجام شده در این تحقیق ارائه می گردد.

### محتوی قانون نمونه

قانون نمونه سازش تجاری بین المللی از ۱۴ ماده تشکیل شده است که جنبه های گوناگون سازش را تنظیم می کند. محتوای قانون نمونه را می توان در سه بخش کلیات، آیین سازش و تضمینات قانونی تقسیم بندی کرد. در این گفتار این سه بخش به اختصار مورد بررسی قرار می گیرد:

#### کلیات

در این قسمت قلمرو قانون، تفسیر قانون و تکمیلی بودن مقررات آن مورد بررسی قرار می گیرد:

<sup>۱</sup>- برای دیدن متن انگلیسی این قانون نمونه مراجعه شود به:

## قلمرو قانون نمونه

طبق بند ۱ ماده ۱ قانون نمونه، این قانون ناظر به سازش تجاری بین‌المللی می‌باشد. هر چند برخی بین «سازش»<sup>۱</sup> و «میانجیگری»<sup>۲</sup> تفاوت قائل شده‌اند، معمولاً این دو اصطلاح به جای یکدیگر به کار می‌روند و تفاوت قابل توجهی بین آنها وجود ندارد.<sup>۳</sup> در قانون نمونه نیز بین سازش و میانجیگری تفاوتی وجود ندارد و هر دو عیناً تابع مقررات واحدی می‌باشند. طبق بند ۲ ماده ۱ قانون نمونه، سازش به فرایندی اطلاق می‌شود که طرفین اختلاف از شخص یا اشخاص ثالثی تقاضا می‌کنند که به آنها کمک کنند تا بلکه آنها بتوانند اختلافات ناشی از رابطه قراردادی یا حقوقی خود را از طریق دوستانه حل و فصل نمایند و به سازش دست پیدا کنند و از این جهت تفاوتی نمی‌کند که طرفین از عبارت «سازش»، «میانجیگری» و یا امثال آن استفاده کرده باشند.<sup>۴</sup> نکته مهمی که سازش را از رسیدگی قضایی و یا داوری جدا می‌کند، این است که سازش دهنده نمی‌تواند خود رأساً موضوع اختلاف را فیصله دهد و یا نظر خود را بر طرفین تحمیل نماید. سازش دهنده تنها مجاز است که تلاش نماید تا طرفین اختلاف به

<sup>۱</sup> - conciliation

<sup>۲</sup> - mediation

<sup>۳</sup> - در برخی از کشورها مثل ایالات متحده آمریکا، میانجی نقش فعال‌تری نسبت به سازش دهنده به عهده می‌گیرد. در حالی که سازش دهنده به صورت کمتر رسمی روند سازش را تسهیل می‌کند، میانجی با ارائه پیشنهادات و تلاش جهت اقناع طرفین نقش فعال‌تری را به عهده می‌گیرد و دخالت وی در روند سازش رسمی‌تر می‌باشد. در برخی دیگر از کشورها مثل انگلستان، ژاپن و هندوستان، موضوع بر عکس است و سازش دهنده نسبت به میانجی نقش فعال‌تری در فرایند سازش به عهده می‌گیرد (رأثو، ص ۱۰).

<sup>۴</sup> - در برخی از کتابهای مشابه همین تعریف برای میانجیگری ارائه شده است (بران و مارویت، ص ۱۲۷).

یک راه حل دوستانه نایل شوند. بدین جهت بند ۳ ماده ۱ قانون نمونه تصریح کرده است که سازش دهنده حق ندارد راه حلی را به طرفین تحمیل کند.

قید «تجاری» در این قانون نمونه، الزاما منعکس کننده مفهومی نیست که این اصطلاح در کشورهای حقوق نوشته (رومی-ژرمنی) در مقابل «مدنی» دارد. همان طور که در پانوشت قانون نمونه ذیل کلمه «تجاری» آمده است، عبارت «تجاری» باید به نحو وسیعی تفسیر شود، به طوری که بتواند کلیه روابط تجاری اعم از قراردادی و غیر قراردادی را پوشش دهد. این روابط تجاری از جمله شامل هرگونه معامله تجاری جهت عرضه یا مبادله کالا یا خدمات، قراردادهای توزیع، نمایندگی یا عاملیت تجاری، وصول مطالبات و تنزیل،<sup>۱</sup> اجاره به شرط تملیک،<sup>۲</sup> کارهای ساختمانی، مشاوره، مهندسی، اعطای مجوز بهره‌برداری،<sup>۳</sup> سرمایه گذاری، تأمین مالی، بانکداری، بیمه، قراردادهای بهره‌برداری و امتیازی، مشارکت در تولید و یا انواع دیگر همکاری‌های تجاری، کاری یا صنعتی، و حمل کالا یا مسافر از طریق هوا، دریا، راه آهن و یا جاده می‌باشد.

از دیدگاه قانون نمونه، زمانی سازش «بین المللی» تلقی می‌شود که در زمان توافق بر ارجاع اختلاف به سازش محل تجاری طرفین اختلاف در دو کشور متفاوت باشد؛ یا در صورتی که محل تجاری طرفین متفاوت نباشد، محل اجرای بخش عمده‌ای از تعهدات موضوع اختلاف در کشور دیگری بوده و یا موضوع اختلاف با کشور دیگری ارتباط تنگاتنگی داشته است (بند ۴ ماده ۱ قانون نمونه). چنانچه طرفین، اختلاف تجاری خود را واجد وصف بین المللی قلمداد کنند، یا نسبت به اعمال قانون نمونه توافق نمایند، قانون نمونه اعمال می‌شود، ولو این که طبق تعریف بالا بین المللی بودن اختلاف مسجل نگردد (بند ۶ ماده ۱ قانون نمونه).

<sup>۱</sup> - factoring

<sup>۲</sup> - leasing

<sup>۳</sup> - licensing

برخی از سازش‌ها از حیطة قلمرو قانون نمونه خارج شده است. بند ۹ ماده ۱ مقرر نموده است که مقررات این قانون نسبت به تلاش‌های آشتی جویانه دادرسان و داوران که در فرآیند دادرسی و یا داوری انجام می‌پذیرد، قابل اعمال نیست. شایان ذکر است که این بند به نحوی تنظیم شده است که قانونگذاران ملی بتوانند موارد دیگری را از قلمرو حیطة اجرایی قانون استثنا کنند.

#### تفسیر مقررات قانون نمونه

ماده ۲ قانون نمونه مربوط به تفسیر مقررات قانون نمونه است. در این ماده دو نکته مهم آمده است: در بند ۱ ماده ۲ آمده است که در تفسیر مقررات این قانون، خاستگاه بین‌المللی و هدف از تنظیم قانون که برطرف کردن نیاز به اعمال مقررات یکسانی در خصوص سازش تجاری بین‌المللی در سطح جهانی و رعایت حسن نیت است، باید مورد نظر قرار گیرد. این بند بدین جهت در قانون نمونه درج شده است که تفاسیر گوناگون از مقررات آن در عمل هدف قانون را که یکسان سازی مقررات راجع به سازش تجاری بین‌المللی، است تحت شعاع قرار ندهد و آن را بی اثر ننماید. نکته دوم در بند ۲ آمده است که صورت برخورد با مسایلی که صراحتاً در این قانون حکم خاصی برای آنها پیش بینی نشده است، باید حکم آنها بر اساس اصول حاکم بر این قانون معین شود.

#### تکمیلی بودن مقررات قانون نمونه

اعمال قانون نمونه بر روند سازش به توافق طرفین نیاز ندارد و چنانچه طرفین نسبت به سازش توافق نمایند، قانون اعمال می‌گردد. با وجود این، طرفین می‌توانند با توافق از اعمال قانون نسبت به سازش خود جلوگیری نمایند. بنابراین در صورت سکوت طرفین، قانون مزبور اعمال می‌شود، مگر این که طرفین بصراحت اعمال قانون را استثنا کنند (بند ۸ ماده ۱ قانون نمونه). دلیل این امر چنین توجیه شده است که ممکن است طرفین موافقت نمایند که محل سازش در کشور خارجی باشد، بدون این که

تمایل داشته باشند سازش آنها بین المللی تلقی و تحت مقررات قانون نمونه قرار گیرد. این بند به آنها این امکان را می دهد که بتوانند به طور کل از حیثه قلمرو اجرایی قانون خارج شوند (آنسترال، ۲۰۰۴، ص ۲۳).

قانون نمونه همچنین به طرفین اجازه داده است که مفاد قانون را تغییر داده و یا اعمال برخی از مقررات آن را استثنا کنند. ماده ۳ قانون نمونه مقرر می دارد که جز در خصوص ماده ۲ و بند ۳ ماده ۶، طرفین می توانند در روابط خود مفاد قانون را به نظر خود تغییر دهند و یا از اعمال آن جلوگیری نمایند. ماده ۲ مربوط به نحوه تفسیر قانون است که امکان عدول از آن برای طرفین پیش بینی نشده است. بند ۳ ماده ۶ نیز مقرر می دارد که سازش دهنده باید در روند سازش نسبت به طرفین اختلاف، رویه منصفانه ای را اتخاذ کند و در این جهت باید اوضاع و احوال هر مورد را مورد نظر قرار دهد. مطابق با این ماده، به جز در دو مورد فوق الذکر، در سایر موارد مقررات قانون نمونه جنبه تکمیلی دارد و طرفین می توانند به نحو دیگری توافق نمایند.

### آیین سازش

آیین سازش، به مجموعه ای از اصول و ضوابطی اطلاق می شود که ناظر به شروع و پیشبرد و اداره روند سازش می باشد. در این قسمت شروع سازش، تعداد سازش دهندگان، نحوه انتخاب آنان، روش پیشبرد سازش و نهایتاً پایان سازش مورد بررسی قرار می گیرد.

### شروع سازش

سازش از زمانی شروع می شود که طرفین اختلاف موافقت می نمایند که در فرآیند سازش وارد شوند (بند ۱ ماده ۴ قانون نمونه). چنانچه یکی از طرفین از طرف دیگر دعوت به عمل آورد که موضوع اختلاف از طریق سازش حل و فصل گردد و ظرف یک ماه از زمان ارسال دعوتنامه یا ظرف مدتی که در دعوتنامه قید شده است،



پاسخی دریافت نشود؛ این عدم پاسخ را می‌توان به عنوان رد سازش تلقی نمود (بند ۲ ماده ۴ قانون نمونه).

#### تعداد سازش دهندگان

طبق بند ۱ ماده پنج قانون نمونه، سازش دهنده یک نفر می‌باشد، مگر این که طرفین بر بیش از یک سازش دهنده توافق نمایند. بنابراین در صورت سکوت طرفین، تنها یک نفر به عنوان سازش دهنده معین می‌شود؛ ولی طرفین می‌توانند بر تعداد بیش‌تری توافق نمایند که در این صورت ضرورتی ندارد تعداد آن‌ها حتماً فرد باشد، بلکه آن‌ها می‌توانند حتی دو نفر را به عنوان سازش دهنده معرفی نمایند.

#### نحوه انتخاب سازش دهنده

از آن‌جا که سازش مستلزم توافق و رضایت طرفین در همه مراحل تا رسیدن به توافق نهایی می‌باشد، امکان انتخاب سازش دهنده بدون نظر طرفین اختلاف وجود ندارد. بر این اساس، طرفین باید تلاش نمایند که سازش دهنده یا سازش دهندگان را انتخاب نمایند، مگر این که طرفین برای انتخاب سازش دهنده ترتیب خاصی را معین کرده باشند که در این صورت طبق آن عمل می‌شود.

طرفین اختلاف ممکن است از کمک و مساعدت یک مؤسسه یا شخص برای تعیین سازش دهنده یا سازش دهندگان بهره‌مند شوند. این کمک و مساعدت می‌تواند به صورتی باشد که از آن مؤسسه یا شخص تقاضا شود که سازش دهنده‌ای را به آن‌ها توصیه نماید (بند ۳ ماده پنج قانون نمونه). همچنین طرفین اختلاف ممکن است انتخاب سازش دهنده را به آن مؤسسه یا شخص محول نمایند که در این صورت آن مؤسسه یا شخص مستقیماً به انتخاب سازش دهنده یا سازش دهندگان مبادرت می‌نماید (بند ۳ ماده پنج قانون نمونه). در توصیه یا انتخاب سازش دهنده، آن مؤسسه یا شخص باید با رعایت کلیه جوانب، ترتیبی اتخاذ نمایند که بی‌طرفی و استقلال سازش دهنده تضمین

گردد و در صورت مقتضی این توصیه را مورد نظر داشته باشد که سازش دهنده‌ای را انتخاب نماید که تابعیت متفاوتی نسبت به طرفین اختلاف داشته باشد.

از طرف دیگر، فردی که در شرف انتخاب شدن به عنوان سازش دهنده می‌باشد، باید کلیه اوضاع و احوالی را که به بی‌طرفی و یا استقلال وی لطمه می‌زند به طرفین اطلاع دهد. همچنین سازش دهنده موظف است که چنانچه در طول روند سازش با مواردی برخورد کند که نسبت به بی‌طرفی یا استقلال وی شک و تردید ایجاد نماید، آن موارد را بدون تأخیر به اطلاع طرفین برساند (بند ۵ ماده پنج قانون نمونه).

روش پیشبرد سازش

طبق بند ۱ ماده ۶ قانون نمونه، طرفین اختلاف می‌توانند روش و نحوه انجام دادن سازش را معین نمایند. در این جهت، طرفین می‌توانند از طریق ارجاع به مقررات از قبل تهیه شده، مثل مقررات سازش آنسیترال و یا مقررات راجع به شیوه‌های جایگزین حل اختلافات اتاق تجاری بین‌المللی، نسبت به نحوه انجام سازش توافق نمایند.

چنانچه طرفین روش خاصی را معین نکرده باشند، در این صورت سازش دهنده روند سازش را به نحوی که مناسب و مقتضی تشخیص می‌دهد به پیش می‌برد. در تعیین روش مناسب و مقتضی، سازش دهنده باید اوضاع و احوال حاکم بر موضوع، خواستهای تصریح شده طرفین و نیاز به حل و فصل سریع اختلاف را مورد نظر قرار دهد.

به تشخیص سازش دهنده، برگزاری نشست‌ها ممکن است با حضور طرفین اختلاف و یا جداگانه با هر کدام انجام گیرد. مکاتبات نیز ممکن است به تشخیص سازش دهنده به طرفین اختلاف و یا جداگانه به هر کدام از طرفین انجام پذیرد (ماده ۷ قانون نمونه).

سازش دهنده می‌تواند اطلاعات و اسناد مربوط را که از یک طرف اختلاف دریافت کرده است، به اطلاع طرف دیگر برساند، هر چند که در این خصوص تکلیفی

ندارد؛ ولی چنانچه یکی از طرفین اطلاعات و اسنادی را به صورت محرمانه به سازش دهنده ارائه کند، در این صورت سازش دهنده مجاز نیست که آن اطلاعات و اسناد را به آگاهی طرف دیگر برساند (ماده ۸ قانون نمونه).

#### پایان سازش

در قانون نمونه، برای دوره سازش مدتی مشخص نشده است که پس از سپری شدن آن مدت، سازش به پایان برسد. طبیعتاً زمانی که سازش به توافق منجر شود، سازش با موفقیت به پایان می‌رسد و تاریخ انعقاد موافقتنامه پایان سازش تلقی می‌شود. سازش ممکن است بدون موفقیت نیز به پایان برسد. یکی از مواردی که سازش بدون موفقیت پایان می‌پذیرد، زمانی است که طرفین قرارداد به سازش دهنده اطلاع می‌دهند که روند سازش به پایان رسیده است. در این صورت تاریخ ابلاغ به سازش دهنده زمان پایان سازش تلقی می‌شود. همچنین سازش بدون موفقیت به پایان خواهد رسید اگر سازش دهنده پس از مشورت با طرفین اعلام نماید که تلاش بیش‌تر وی ضرورت و توجیهی ندارد. در این صورت زمان اعلام سازش دهنده به عنوان زمان پایان سازش تلقی می‌شود. یکی از طرفین نیز می‌تواند به اطلاع طرف دیگر و همچنین به سازش دهنده اطلاع دهد که روند سازش پایان پذیرفته است. در این صورت زمان اطلاع به عنوان زمان پایان سازش محسوب می‌شود.

#### تضمینات قانونی

جهت تشویق افراد به حل و فصل اختلافات از طریق سازش و توسعه این روش، قانون نمونه تضمینات خاصی را مقرر کرده است که به موجب آن طرفین احساس امنیت کرده و مطمئن شوند که این روش برای آن‌ها مخاطراتی را در بر نخواهد داشت. این تضمینات شامل حفظ اسرار مربوط به سازش، قابلیت پذیرش دلایل در سایر رسیدگی‌ها، عدم دخالت سازش دهنده به عنوان داور، امکان مراجعه به داوری یا

رسیدگی قضایی، قدرت اجرایی موافقتنامه سازش و توقف مرور زمان خواهد بود که در این قسمت مورد بررسی قرار می گیرد:

حفظ اسرار مربوط به سازش

یکی از دلایل اصلی توجه به سازش جهت حل و فصل اختلافات سری و محرمانه بودن این روش رسیدگی است. بدین جهت ماده ۹ قانون نمونه صراحتاً بیان نموده است که کلیه اطلاعات مربوط به سازش از جمله اسناد و مدارک ارائه شده، دعاوی طرح شده و توافقات به دست آمده باید از سوی سازش دهنده به صورت سری تلقی شود و وی حق ندارد مفاد آنرا افشا نماید، مگر این طرفین به نحو دیگری توافق نمایند. البته این امر مانع افشای اطلاعات و اسناد و مدارک به موجب قانون یا برای اجرای موافقتنامه سازش نخواهد بود. وظیفه حفظ اسرار و محرمانه نگه داشتن اطلاعات و اسناد، به طول سازش محدود نیست، بلکه پس از پایان سازش نیز، سازش دهنده موظف است اسرار مربوط را حفظ نماید.

قابلیت پذیرش دلایل در سایر رسیدگی ها

برای این که طرفین اختلاف احساس امنیت کرده و قادر باشند آزادانه پیشنهادهای گوناگونی را جهت حل و فصل اختلاف مطرح نمایند، قانون نمونه محدودیتهایی را جهت پذیرش مطالب مطروحه در سازش در سایر رسیدگی ها مقرر نموده است. بدین جهت ماده ۱۰ قانون نمونه متذکر شده است که یکی از طرفین سازش، سازش دهنده و یا اشخاص ثالثی که به نحوی درگیر مسایل اداری سازش شده اند، حق ندارند در داور، دادرسی و یا هر مرجع رسیدگی دیگر به موارد زیر استناد کنند و یا آنها را به عنوان دلیل ارائه کنند و یا به مفاد آنها شهادت دهند و یا برای صحت آنها دلیل ارائه نمایند:

- دعوت یک طرف از طرف دیگر به حل و فصل اختلاف از طریق سازش و یا این حقیقت که یک طرف تمایل به حل و فصل اختلاف از طریق سازش داشته است؛
  - دیدگاهها و پیشنهادهایی که یک طرف در روند سازش برای حل و فصل احتمالی اختلاف ارائه کرده است؛
  - اظهارات و تصدیقاتی که یک طرف در روند سازش بیان کرده است؛
  - پیشنهادهایی که سازش دهنده ارائه کرده است؛
  - این حقیقت که یکی از طرفین از پیشنهاد ارائه شده از سوی سازش دهنده استقبال کرده است؛
  - اسنادی که صرفاً برای مرحله سازش تهیه شده است.
- شایان ذکر است که طبق بند ۲ ماده ۱۰ قانون نمونه، این اظهارات، اسناد و مدارک می‌تواند به صورت شفاهی، کتبی، الکترونیکی یا غیره باشد. بنابراین فرم و شکل آنها در محدودیت اسناد به آنها در سایر مراجع رسیدگی تأثیری نخواهد داشت.
- در جهت تضمین موارد فوق، قانون نمونه مقرر نموده است که هیچ مرجع داور، دادرسی و یا سایر مراکز دولتی مجاز نیستند که مقرر نمایند اسناد، مدارک و اظهارات فوق اظهار و ارائه گردد و یا در صورت ارائه نسبت به پذیرش آنها اقدام نمایند. البته دلایلی که از روند سازش قابل استناد مستقل هستند و صرفاً برای سازش ارائه نشده باشند، در مراحل دیگر رسیدگی مثل داور یا دادرسی قابل پذیرش خواهند بود، ولو این که در روند سازش نیز ارائه شده باشند. به عنوان نمونه، اگر اسناد نقض قرارداد در روند سازش ارائه شده باشند، این اسناد در داور یا دادرسی نیز قابل ارائه می‌باشند و صرف ارائه آن در مرحله سازش باعث بی اعتباری آنها نمی‌شود.

امکان مراجعه به داوری یا دادرسی

اصولا امکان مراجعه به داوری یا دادرسی برای طرفین حسب قرارداد موجود می باشد و صرف توافق برای حل و فصل اختلاف از طریق سازش باعث نمی شود که طرفین از مراجعه به داوری یا دادرسی محروم گردند. با وجود این، در صورتی که طرفین توافق کرده باشند که تا مدت معینی سپری نشده آنها از طرح دعوی در داوری یا دادرسی خودداری کنند؛ و یا تا زمانی که واقعه خاصی (مثل تعیین سازش دهنده و اعطای فرصت به وی جهت کمک به یافتن راه حل قابل قبول طرفین) صورت پذیرفته از مراجعه به داوری یا دادرسی اجتناب کنند؛ در این صورت مرجع داوری یا دادرسی باید به توافق طرفین احترام گذاشته و از رسیدگی تا تحقق مفاد توافق خودداری کند. بر این اساس، صرف طرح دعوا در داوری و یا دادگاه به معنای اعراض از توسل به سازش و یا پایان بخشیدن به روند سازش تلقی نخواهد شد.

دخالت سازش دهنده به عنوان داور

برای این که طرفین اختلاف احساس امنیت بیشتری کرده و بتوانند آزادانه تر مطالب خود را مطرح نمایند، ماده ۱۲ قانون نمونه، سازش دهنده را منع کرده که بتواند در همان موضوع اختلاف و یا در سایر اختلافات ناشی از همان قرارداد و یا همان رابطه حقوقی به عنوان داور به داوری بنشیند و اختلاف مطروحه را حل و فصل نماید.

اعتبار اجرایی موافقتنامه سازش

برای اعتبار بخشیدن بیش تر به موافقتنامه سازش، ماده ۱۴ قانون نمونه تصریح نموده است که موافقتنامه سازش معتبر و لازم الاجرا بوده و پیشنهاد کرده است که هر کشور متناسب با نظام حقوقی خود روش اجرایی آن را مشخص نماید.

توقف مرور زمان

یکی از نگرانی های توسل به سازش، می تواند این امر باشد که توسل به این شیوه موجب خواهد شد تا موضوع مشمول مرور زمان شود. بدین جهت برای رفع این نگرانی

باید ترتیبی داده شود که با شروع سازش، مرور زمان مربوط متوقف گردد. در قانون نمونه، توقف مرور زمان به صورت اختیاری در پانوشت مطرح شده است تا کشورهایی که تمایل دارند آن را به تصویب برسانند. مطابق پانوشت مزبور زمانی که روند سازش شروع می‌شود، مرور زمان مربوط به موضوع مطروحه متوقف می‌شود. در صورتی که روند سازش بدون موقهتیت به پایان برسد، مرور زمان از زمان پایان سازش مجدداً ادامه پیدا می‌کند. برای توجیه عدم درج توقف مرور زمان در متن قانون نمونه این طور استدلال شده است که مرور زمان امری فنی و پیچیده است که نظام‌های ملی به صورت متفاوتی با آن برخورد کرده‌اند و پیش‌بینی توقف مرور زمان در این قانون نمونه می‌تواند برای کشورهایی که به نحو دیگری با مرور زمان برخورد می‌کنند، مشکل ساز باشد (آنسیترال، ۲۰۰۴، ص ۳۱).

### پذیرش قانون نمونه سازش تجاری بین‌المللی در ایران

زمانی که قانون خاصی در رابطه با سازش وجود نداشته باشد، طرفین قرارداد می‌توانند از روش قراردادی استفاده کرده و در چارچوب عمومات کلی حقوقی مثل اصل آزادی قراردادی و اصل لزوم در قراردادها، مقررات خاصی را در قرارداد خود پیش‌بینی کنند که بر اساس آن روند سازش انجام گیرد و یا این که به دسته‌ای از مقررات که در این خصوص قبلاً تهیه شده است، ارجاع نمایند.<sup>۱</sup> در این جهت، مؤسسات و مراکز بین‌المللی متعددی نسبت به تهیه مقررات سازش اقدام کرده و به افراد توصیه نمودند که در هنگام توافق بر سازش، به این مقررات ارجاع نمایند. تا روند سازش بر اساس آن مقررات انجام گیرد.

<sup>۱</sup> - incorporation by reference

این روش قراردادی نمی تواند به طور کامل بستر مناسبی را جهت توسعه و تشویق سازش فراهم سازد؛ لذا کشورهای گوناگون به این نتیجه رسیده اند که توسعه و تشویق سازش و توجه جدی به آن مستلزم ایجاد بستر قانونی خاصی است که بتواند چهارچوب قانونی مناسبی را برای سازش فراهم نماید (وان گینکل<sup>۱</sup>، ۲۰۰۴، ص ۴). همچنین توسعه و تشویق سازش، مستلزم تضمینات حقوقی معینی است که باید به طرفین اختلاف داده شود که توافق بر حل و فصل اختلافات از طریق سازش برای آنها مخاطراتی را در بر نخواهد داشت. طرفین اختلاف باید از جهت قانونی اطمینان حاصل کنند که چنانچه به سازش دست پیدا نکنند، می توانند اختلافات خود را حسب مورد از طریق داوری یا دادرسی حل و فصل نمایند، بدون این که این خطر وجود داشته باشد که پیشنهادها، مطالب و تصدیقات ارائه شده در مرحله سازش بعداً به ضرر یکی از آنها مورد بهره برداری قرار گیرد. برای این که آنها بتوانند با امنیت خاطر و آزادی کامل روش سازش را جهت حل و فصل اختلافات خود انتخاب نمایند و با جدیت، امر سازش را به پیش ببرند، ضروری است که تضمینات قانونی خاصی برای آنها برقرار گردد. یکی از این تضمینات سری نگه داشتن مطالب ارائه شده در روند سازش است که نباید از سوی یکی از طرفین و یا سایر افرادی که به نحوی با سازش درگیر شده اند افشا شود (ماده ۹ قانون نمونه). تضمین مهم دیگر این است که اظهارات، مطالب، پیشنهادها و گذشت های ارائه شده در مرحله سازش (که یکی از طرفین جهت رسیدن به مصالحه به طرف دیگر پیشنهاد داده یا ارائه کرده است) نباید در رسیدگی های بعدی مورد استناد قرار گیرد (ماده ۱۰ قانون نمونه). تضمین دیگر، عدم دخالت سازش دهنده در رسیدگی های بعدی است که می تواند به ضرر یک طرف منجر شود (ماده ۱۲ قانون نمونه). همچنین اعطای قدرت اجرایی به موافقتنامه سازش (صلحنامه) و تسهیل در

<sup>۱</sup> - Van Ginkel



اجرای مفاد آن مستلزم وضع قانون است (ماده ۱۴ قانون نمونه). از آنجا که از طریق روش‌های قراردادی نمی‌توان به طور مؤثر به این تضمینات دست پیدا کرد، برای توسعه سازش و تشویق افراد به حل و فصل اختلافات تجاری خود از طریق سازش نیاز است که چارچوب قانونی مشخصی برای سازش به تصویب برسد.

قانون نمونه آنسیترال چارچوب حقوقی مناسبی است که می‌تواند بستر مناسبی را برای توسعه و تشویق سازش به عنوان یک راه حل جایگزین<sup>۱</sup> داوری و دادرسی جهت حل و فصل اختلافات فراهم سازد. پذیرش این قانون نمونه باعث تسهیل در حل و فصل اختلافات تجاری شده و یکسان سازی در مقررات راجع به تجارت بین‌الملل را ارتقا می‌دهد (ولسکی، ۲۰۰۱، ص ۶). تاکنون برخی از کشورها این قانون نمونه را در کشورهای خود به تصویب رسانده‌اند که از جمله می‌توان به کراواسی، کانادا، مجارستان، نیکاراگوئه، و برخی از ایالت‌های امریکا<sup>۲</sup> اشاره کرد (سایت آنسیترال). برای تصویب این قانون نمونه در ایران ضروری است که برخی اصلاحات و تغییرات در متن قانون نمونه داده شود تا این قانون بتواند به نحو مؤثرتر و جامع‌تری روش سازش را تنظیم و تشویق نماید. این اصلاحات و تغییرات در این جا مورد بررسی قرار می‌گیرد:

### قلمرو قانون و تعاریف

اولین موضوع این است که آیا این قانون به سازش‌های تجاری بین‌المللی محدود شود (چنان که در عنوان این قانون نمونه ذکر شده است) یا این که قانون مزبور به کلیه سازش‌های تجاری اعم از بین‌المللی و داخلی تسری پیدا کند. مناسب‌تر است که این

<sup>۱</sup> - Alternative Dispute Resolution (ADR)

<sup>۲</sup> - Wolski

<sup>۳</sup> - برای مطالعه بیشتر در خصوص وضع قانون برای سازش و میانجیگری در امریکا مراجعه شود به (وان گینکل، ۲۰۰۵).

قانون برای کلیه سازش‌های تجاری اعم از بین‌المللی و داخلی تصویب شود. خوشبختانه مفاد قانون نمونه به نحوی تهیه شده است که با تغییر اندکی در محتوای آن بتوان آن را برای مقاصد اعم‌تر به تصویب رسانید. بدین جهت در پانوشت قانون نمونه آمده است که کشورهایی که تمایل دارند این قانون به صورت اعم به تصویب برسانند لازم است کلمه بین‌المللی را در ماده ۱ و بندهای ۴، ۵ و ۶ ماده ۱ را حذف نمایند. با توجه به این که در اختلافات بین‌المللی ضرورت دارد قلمرو اعمال قانون مشخص شود، به جای بندهای حذف شده فوق می‌توان مقرر نمود که این قانون نسبت به کلیه سازش‌های تجاری که محل آن در قلمرو کشور جمهوری اسلامی ایران است و یا طرفین بصراحت یا ضمناً اعمال این قانون را مقرر نموده باشند، اعمال می‌گردد. محل سازش ممکن است از سوی طرفین معین گردد و در صورت سکوت آنها، محل سازش توسط سازش دهنده مشخص می‌گردد (آنسترال، ۲۰۰۴، ص ۲۰).

بند ۷ ماده ۱ قانون نمونه به طرفین اختیار داده است که اعمال قانون را نسبت به سازش خود به طور کلی استثنا کنند و بر این اساس آنها بتوانند فارغ از چارچوب مقرر در این قانون به سازش متوسل شوند. به نظر نمی‌رسد که برقراری این امکان برای طرفین که آنها بتوانند به طور کلی از قلمرو قانون اجتناب کنند امر مطلوبی باشد؛ زیرا همان‌طور که گفته شد بسیاری از تضمینات تنها می‌تواند توسط قانونگذار برقرار شود (وان گینکل، ۲۰۰۴، ص ۸)؛ مثلاً الزام به حفظ اسرار و یا عدم دلالت اظهارات و مطالب ارائه شده در سازش در سایر رسیدگی‌ها و یا عدم دخالت سازش دهنده در رسیدگی‌های بعدی، از جمله مواردی است که به نفع سازش بوده و تنها به وسیله قانون قابل دستیابی است. بنابراین نباید به طرفین این اجازه داده شود که اعمال قانون را به طور کلی استثنا کنند.

در خصوص بند ۹ ماده ۱ قانون نمونه که ناظر به سازش‌هایی است که خارج از قلمرو این قانون می‌باشد، ضرورت دارد قید گردد که کلیه سازش‌های غیر تجاری، مثل

روابط خانوادگی، اختلافات ناشی از کار، روابط با مصرف‌کنندگان و سازش‌هایی که مقامات قضایی یا اداری یا داوری در انجام وظایف محوله و روند رسیدگی مربوطه برای برقراری صلح و سازش بین طرفین بدان مبادرت می‌کنند؛ از حیثه این قانون خارج بوده و حسب مورد تابع مقرر خاص خود می‌باشند.

در ماده ۱ قانون نمونه که برخی از اصطلاحات تعریف شده است، ضرورت دارد که «سازش سازمانی» نیز به این تعاریف اضافه شود. امروزه مؤسسات داوری علاوه بر ارائه خدمات داوری به ارائه خدمات سازش نیز اقدام می‌کنند که ارتباط این قانون با این مؤسسات نیز باید بصراحت در قانون پیش‌بینی شود. بدین جهت می‌توان «سازش سازمانی» را به روشی اطلاق کرد که طرفین تلاش می‌کنند با بهره‌مندی از مساعدت و کمک یک سازمان یا مؤسسه اختلافات خویش را از طریق سازش حل و فصل نمایند و آن مؤسسه یا سازمان روند سازش را کنترل و اداره می‌نماید و در انتخاب سازش‌دهنده به طرفین اختلاف کمک می‌کند.

### تکمیلی بودن مقررات قانون

طبق ماده ۳ قانون نمونه، به جز ماده ۲ که در خصوص تفسیر قانون است و بند ۳ ماده ۶ که در خصوص رفتار منصفانه سازش‌دهنده می‌باشد، سایر مقررات قانون جنبه تکمیلی داشته و طرفین می‌توانند مفاد آنرا تغییر و یا اساساً بر خلاف آن تراضی نمایند. به نظر می‌رسد که موارد تکمیلی بودن قانون باید محدودتر شود و تضمینات مذکور در این قانون امری تلقی گردد. بنابراین ماده ۱، ۲ و ۳ قانون نمونه که مربوط به قلمرو اعمال قانون، تعاریف و تفاسیر است، باید امری تلقی شود. ماده ۴، ۵، ۶، ۷ و ۸ که مربوط به زمان شروع سازش، نحوه انتخاب سازش‌دهنده، نحوه پیشبرد روند سازش، شیوه مکاتبه بین سازش‌دهنده و طرفین، و تبادل اطلاعات بین طرفین می‌باشد؛ می‌تواند تکمیلی تلقی شود. البته همان‌طور که در قانون نمونه نیز بدان تصریح شده است، بند ۳

از ماده ۶ باید حتما به صورت یک مقررہ امری باقی بماند. سایر مواد قانون نمونه نیز که مربوط به تضمینات حقوقی و قانونی است، باید امری تلقی شود.

#### دخالت سازش دهنده به عنوان داور یا دادرس

ماده ۱۲ قانون نمونه، سازش دهنده را منع می کند که در همان اختلاف یا اختلاف دیگری که دارای مبنای واحدی است به عنوان داور دخالت نماید. ضروری است که این منع شامل سایر رسیدگی های قضایی و اداری نیز گردد و سازش دهنده از رسیدگی اداری و یا قضایی در همان موضوع یا موضوعی که مستند به همان رابطه حقوقی است، اجتناب و از خود سلب صلاحیت نماید و اختلاف مطروحه حسب مقررات از سوی فرد دیگری رسیدگی شود.

#### توافق سازش

در مواردی که طرفین قبلا توافق کرده اند که اختلافات خود را ابتدا از طریق سازش سازمانی حل و فصل نمایند، ماده ۱۳ قانون نمونه تنها به صورت محدود از دادگاه یا دیوان داور در خواست کرده است که تا قبل از طی مرحله سازش از رسیدگی خودداری نمایند. به نظر می رسد که این امر باید توسعه پیدا کند و شامل کلیه مواردی گردد که طرفین بر سازش توافق کرده اند؛ چنان که در کانادا نیز همین دیدگاه پذیرفته شده است (انجمن وکلای کانادا،<sup>۱</sup> ص ۴). بنابراین چنانچه طرفین توافق نموده باشند که ابتدا اختلاف خود را از طریق سازش حل و فصل نمایند، در این صورت داور، داور و یا سایر مقامات مربوط باید از طرفین تقاضا نمایند که ابتدا موضوع را از طریق سازش مطابق با توافق به عمل آمده پیگیری نمایند.

<sup>۱</sup>-Canadian Bar Association

### موافقتنامه سازش

ماده ۱۴ قانون نمونه، در خصوص لازم الاجرا بودن موافقتنامه سازش است که به نظر می‌رسد ضروری است قید گردد که موافقتنامه سازش یک قرارداد لازم بوده و به جز به استناد تدلیس قابل فسخ نمی‌باشد؛ ولو این که طرف ادعای غبن کند. همچنین لازم است قید شود که نامعلوم بودن برخی از جوانب اختلاف در زمان انعقاد موافقتنامه سازش باعث تردید در صحت موافقتنامه سازش نخواهد شد. مناسب است همچنین تصریح گردد که عدم رعایت مقررات این قانون از سوی سازش دهنده یا سازش سازمانی به صحت موافقتنامه سازش که به نحو صحیحی بین طرفین اختلاف منعقد شده است، خللی وارد نمی‌کند.

### توقف مرور زمان

ذکر توقف مرور زمان با شروع سازش در ایران ضروری به نظر نمی‌رسد؛ زیرا اصل وجود مرور زمان در نظام فعلی ایران در مسایل مدنی جایگاه روشنی ندارد و مقررات مرور زمان مندرج در آیین دادرسی مدنی سابق در قانون آیین دادرسی مدنی سال ۱۳۷۹ حذف شده است.

### نتیجه

سازش و صلح به عنوان یک شیوه پسندیده در حل و فصل اختلافات مورد تأکید شرع انور بوده است و آیات<sup>۱</sup> و روایات<sup>۲</sup> فراوانی در پسندیده بودن آن وارد شده است و

<sup>۱</sup>- در آیات زیادی از قرآن کریم بر مطلوبیت و رجحانیت سازش جهت حل و فصل اختلافات تأکید شده و مسلمانان بدان توصیه، بلکه امر شده‌اند. از جمله این آیات می‌توان به «الصلح خیر» (سوره نسا، ۱۲۸)، «فاتقوا الله و اصلحوا ذات بینکم» (سوره انفال، ۱)، «انما المؤمنون اخوه فاصلحوا بین اخوایکم» (سوره نسا، ۳۵) و «فان فائت فاصلحوا بینهما بالعدل» (سوره حجرات، ۱۰) اشاره نمود.

<sup>۲</sup>- روایات زیادی در توصیه به صلح و سازش وارد شده است به نحوی که در وسایل الشیعه بابتی تحت عنوان استحباب صلح و سازش اختصاص پیدا کرده است (حر عاملی، بی‌تا، ص ۱۶۲). از جمله این

مسلمانان بدان توصیه بلکه امر شده‌اند. بدین جهت در کتاب‌های فقهی کتاب خاصی تحت عنوان «کتاب الصلح» به بیان مسایل و جزئیات صلح و سازش از قبیل موافقتنامه سازش (صلحنامه) و موضوع صلح و سازش اختصاص پیدا کرده است. (شیخ طوسی، ۱۳۸۷، ص ۳۱۱-۲۸۸؛ نجفی، ۱۳۹۴، ص ۲۸۳-۲۱۰؛ بجنوردی، ۱۴۱۰، ص ۳۰-۹).  
اهتمام به صلح و سازش و اختصاص یک کتاب خاص فقهی بدان نشان دهنده اهمیتی است که این روش برای حل و فصل اختلافات در فرهنگ اسلامی داشته است که نظیر آن در هیچ نظام دیگری یافت نمی‌شود. بدین جهت در قانون مدنی نیز یکی از عقود معین عقد صلح می‌باشد که مواد ۷۵۲ تا ۷۷۰ قانون مدنی بدان اختصاص پیدا کرده است.

با توجه به ضرورت توسعه و تشویق شیوه‌های جایگزین اختلاف در حل و فصل اختلافات تجاری و بخصوص اختلافات تجاری بین المللی، نیاز است که چارچوب قانونی مشخصی برای سازش در ایران به تصویب رسد. قانون نمونه آنسیترا ل در خصوص سازش تجاری بین المللی می‌تواند مبنای مناسبی برای قانونگذاری در این زمینه باشد و می‌تواند بین نیازهای جدید عرصه تجارت و نهاد دیرینه صلح در نظام ما ارتباط ایجاد کند.

با توجه به مطالب مذکور در این مقاله، ضروری است که در زمان تصویب قانون نمونه، تغییرات و اصلاحاتی در آن نمونه داده شود که اهم موارد آن مورد بررسی قرار گرفت. بدین جهت، پیش نویس قانونی تحت عنوان «قانون سازش تجاری ایران»

---

روایات، حدیث نبوی است که «اصلاح ذات البین افضل من عامه الصلاه و الصیام» (همان، ص ۱۶۲) و یا حدیث نبوی مورد اتفاق فریقین که «الصلح جائز بین المسلمین الا صلحا احل حراما او حرم حلالا» (همان، ص ۱۶۴؛ ترمذی، ۱۴۰۳، ص ۴۰۳).

که بر اساس قانون نمونه آنستیرال و نتایج این تحقیق تهیه شده است، جهت تصویب پیشنهاد می‌گردد.

## متن پیشنهادی «قانون سازش تجاری ایران»

### ماده ۱ - قلمرو قانون و تعاریف

الف) قلمرو قانون

۱- این قانون نسبت به سازش‌های تجاری اعم از داخلی یا بین‌المللی اعمال می‌شود که محل سازش در سرزمین جمهوری اسلامی ایران واقع شده باشد، و یا طرفین بر اعمال این قانون توافق کرده باشند.

۲- این قانون نسبت به کلیه سازش‌های تجاری اعمال می‌شود؛ اعم از این که طرفین قبل از بروز اختلاف یا بعد از آن بر سازش توافق کرده باشند و یا این که ارجاع به سازش به موجب دستور و یا توصیه قانون، دادگاه، دیوان داوری و یا هر مرجع اداری دیگری مقرر شده است.

۳- تلاش دادرسان، داوران و یا سایر مقامات اداری در فرایند رسیدگی مربوط برای ایجاد سازش و صلح بین طرفین مشمول این قانون نمی‌باشد.

ب) تعاریف

۱- در این قانون «سازش» به فرایندی اطلاق می‌شود که طرفین اختلاف از شخص یا اشخاص ثالثی (سازش دهنده) تقاضا می‌کنند که به آنها کمک کنند تا آنها بتواند اختلافات ناشی از رابطه قراردادی یا حقوقی خود را از طریق دوستانه حل و فصل نمایند و به سازش برسند. از این جهت فرقی نیست که طرفین عبارت «سازش»، «میانجیگری» و یا امثال آن را به کار برده باشند.

۲- در این قانون «سازش دهنده» حسب مورد می‌تواند یک، دو و یا چند نفر باشد.

۳- در این قانون «سازش سازمانی» به فرایندی اطلاق می‌شود که طرفین تلاش می‌کنند با بهره‌مندی از تسهیلات و کمک‌های یک سازمان یا مؤسسه نسبت به حل و فصل اختلافات خویش از طریق سازش اقدام نمایند و آن مؤسسه یا سازمان روند سازش را کنترل و اداره می‌نماید و به طرفین اختلاف کمک می‌کند که سازش دهنده را انتخاب کنند.

۴- در این قانون عبارت «تجاری» به کلیه روابط تجاری داخلی و یا بین‌المللی اطلاق می‌شود؛ اعم از این که مبنای آن قراردادی و یا غیر قراردادی باشد. این روابط تجاری از جمله شامل هرگونه معامله تجاری جهت عرضه، فروش و یا مبادله کالا یا خدمات، قراردادهای توزیع، نمایندگی یا عاملیت تجاری، وصول مطالبات و تنزیل، اجاره به شرط تملیک، کارهای ساختمانی، مشاوره، مهندسی، اعطای مجوز بهره‌برداری، سرمایه‌گذاری، تأمین مالی، بانکداری، بیمه، قراردادهای بهره‌برداری و امتیازی، مشارکت در تولید، یا هر نوع دیگری از همکاری‌های تجاری، کاری یا صنعتی، و حمل کالا یا مسافر از طریق هوا، دریا، راه آهن و یا جاده می‌باشد.

#### ماده ۲- تفسیر قانون

۱- در تفسیر مقررات این قانون باید خاستگاه بین‌المللی و هدف آن که پاسخ به نیاز اعمال مقررات یکسان در خصوص سازش تجاری در سطح بین‌المللی و رعایت حسن نیت می‌باشد، مورد توجه قرار گیرد.



۲- مسایلی که در خصوص سازش بروز می‌کند و در این قانون حکم صریحی نسبت به آنها وجود ندارد، باید بر اساس اصول حاکم بر این قانون حل و فصل شود.

### ماده ۳- توافق بر خلاف مفاد قانون

بندهای (۱)، (۲) و (۳) ماده ۵، بندهای (۱) و (۴) ماده ۶، ماده ۷ و ماده ۸ در صورتی اعمال می‌شود که طرفین به نحو دیگری توافق نکرده باشند. سایر مقررات این قانون امری تلقی می‌شوند مگر خلاف آن در این قانون تصریح شده باشد.

### ماده ۴- شروع روند سازش

- ۱- در مواردی که دادگاه، دیوان داوری و یا سایر مراجع اداری به طرفین توصیه و یا دستور می‌دهند که ابتدا اختلاف خود را از طریق سازش پیگیری نمایند، روند سازش از زمانی شروع می‌شود که این دستور یا توصیه اجرا می‌شود.
- ۲- در مواردی که طرفین قبلاً توافق کرده‌اند که اختلافات خود را ابتدا از طریق سازش سازمانی حل و فصل نمایند، روند سازش از زمانی شروع می‌شود که یک طرف به آن سازمان درخواست سازش را تسلیم می‌کند.
- ۳- در مواردی که طرفین قبلاً توافق کرده‌اند که اختلافات خود را ابتدا از طریق سازش غیر سازمانی حل و فصل نمایند، روند سازش از زمانی شروع می‌شود که یک طرف به طرف دیگر درخواست سازش را ارسال می‌کند.
- ۴- در مواردی که طرفین بعد از بروز اختلاف بر ارجاع به سازش توافق نمایند، روند سازش از زمان توافق بر ارجاع به سازش شروع می‌شود.
- ۵- در مواردی که طرفین قبل از بروز اختلاف بر ارجاع به سازش توافق نکرده باشند و ارجاع به سازش نیز تکلیف قانونی نباشد، در این صورت اگر یک

طرف از طرف دیگر تقاضای سازش نماید و ظرف سی روز جوابی دریافت نگردد، این امر به منزله رد سازش تلقی می گردد.

#### ماده ۵- تعداد و انتخاب سازش دهنده

- ۱- سازش دهنده یک نفر می باشد، مگر این طرفین دو و یا چند نفر سازش دهنده را مقرر کرده باشند.
- ۲- طرفین باید تلاش نمایند که سازش دهنده را انتخاب نمایند، مگر این که روش دیگری برای انتخاب آنان مقرر شده باشد. در این صورت سازش دهنده بر اساس آن روش انتخاب می گردد.
- ۳- طرفین می توانند برای توصیه و یا تعیین سازش دهنده از خدمات سازش سازمانی و یا اشخاص و یا مؤسسات دیگر بهره مند شوند.
- ۴- زمانی که سازمان و یا اشخاص مأموریت می یابند که سازش دهنده را توصیه و یا تعیین نمایند، در این صورت آنها باید با رعایت کلیه جوانب ترتیبی اتخاذ نمایند که بی طرفی و استقلال سازش دهنده تضمین گردد و در صورت امکان، سازش دهنده ای را انتخاب نمایند که تابعیت متفاوتی از طرفین اختلاف داشته باشد.
- ۵- فردی که در شرف انتخاب شدن به عنوان سازش دهنده می باشد باید کلیه اوضاع و احوالی را که به بی طرفی و یا استقلال وی لطمه می زند، به طرفین اطلاع دهد. همچنین سازش دهنده موظف است که چنانچه در طول روند سازش با مواردی برخورد کند که نسبت به بی طرفی یا استقلال وی شک و تردید ایجاد نماید آن موارد را بدون تأخیر به اطلاع طرفین برساند.

## ماده ۶- پیشبرد سازش

- ۱- طرفین می‌توانند نحوه پیشبرد سازش را معین نمایند یا به مقرراتی که در این خصوص قبلاً تهیه شده است، ارجاع نمایند.
- ۲- در صورتی که طرفین نسبت به نحوه پیشبرد سازش ساکت باشند، سازش دهنده موظف است در چارچوب این قانون روند سازش را به نحوی که مناسب تشخیص می‌دهد، هدایت نماید. در تعیین روش مناسب باید اوضاع و احوال موضوع مورد اختلاف، خواسته‌هایی که طرفین بدان تصریح نموده و نیاز به حل و فصل سریع اختلاف مورد نظر قرار گیرد.
- ۳- سازش دهنده بایستی در روند سازش ترتیبی اتخاذ نماید که رفتاری منصفانه و بی‌طرفانه با طرفین تضمین گردد و در این جهت شرایط و اوضاع و احوال موضوع اختلاف باید مورد نظر قرار گیرد.
- ۴- سازش دهنده ممکن است در هر مرحله از روند سازش پیشنهادهایی را برای حل و فصل اختلاف به طرفین ارائه نماید.

## ماده ۷- ارتباط بین سازش دهنده و طرفین

سازش دهنده ممکن است با هر دو طرف یا با هر کدام از طرفین به طور جداگانه نشست یا مکاتبه داشته باشد.

## ماده ۸- افشای اطلاعات

زمانی که سزّش دهنده اطلاعاتی را در خصوص موضوع مورد اختلاف از یک طرف دریافت می‌کند، سازش دهنده می‌تواند محتوای اطلاعات مزبور را به اطلاع طرف دیگر اختلاف برساند. با وجود این، در صورتی که یک طرف اطلاعاتی را به سازش دهنده ارائه نماید مشروط به این که محرمانه باقی بماند، در این صورت اطلاعات مزبور نباید به اطلاع طرف دیگر برسد.

ماده ۹- حفظ اسرار

کلیه اطلاعات و مطالب مربوط به سازش باید محرمانه تلقی شود، مگر این که به نحو دیگری از سوی طرفین مقرر شده باشد و یا این که افشای اطلاعات و مطالب مزبور به حکم قانون لازم باشد و یا افشای آن برای اجرای موافقتنامه سازش ضروری باشد.

ماده ۱۰- دلالت مدارک در سایر رسیدگی‌ها

۱- طرفین اختلاف، سازش دهنده و سایر اشخاصی که به نحوی در اداره سازش دخالت داشته‌اند، حق ندارند در دادرسی، داوری و یا هر مرجع رسیدگی دیگر به موارد زیر استناد کنند و یا آنها را به عنوان دلیل ارائه کنند و یا به مفاد آنها شهادت دهند و یا برای صحت آنها دلیل ارائه نمایند:

الف) دعوت یک طرف از طرف دیگر مبنی بر حل و فصل اختلاف از طریق سازش؛  
ب) تمایل یک طرف به حل و فصل اختلاف از طریق سازش؛  
ج) دیدگاه‌ها و پیشنهادهایی که یک طرف در روند سازش برای حل و فصل احتمالی اختلاف ارائه کرده است؛

د) بیانات و تصدیقاتی که یک طرف در روند سازش اظهار کرده است؛

ه) پیشنهادهایی که سازش دهنده ارائه کرده است؛

و) تمایل یکی از طرفین به پذیرش پیشنهادی که از سوی سازش دهنده ارائه شده است.

۲- بند (۱) این ماده شامل هر نوع اطلاعات و اسناد به هر شکل اعم از کتبی، شفاهی، الکترونیکی و غیره می‌باشد.

۳- هیچ مرجع دادرسی، داوری یا سایر مراجع قانونی مجاز نیست که نسبت به افشای اطلاعات مذکور در بند (۱) این ماده دستور صادر نماید و چنانچه بر خلاف این ماده این اطلاعات و اسناد ارائه شود، مجاز نیست آن اطلاعات و اسناد را به عنوان

دلیل بپذیرد. با وجود این، اطلاعات مزبور ممکن است به حکم قانون یا جهت اجرای موافقتنامه سازش افشا گردد.

### ماده ۱۱- پایان سازش

در موارد زیر سازش پایان می‌پذیرد:

- ۱- زمانی که موافقتنامه سازش بین طرفین منعقد می‌شود؛
- ۲- زمانی که سازش دهنده پس از مشورت با طرفین اعلام می‌نماید که تلاش بیش‌تر جهت مصالحه ضرورت ندارد؛
- ۳- زمانی که طرفین خطاب به سازش دهنده اعلام می‌دارند که روند سازش به پایان رسیده است؛
- ۴- زمانی که یک طرف به سازش دهنده اطلاع می‌دهد که روند سازش به پایان رسیده است، مشروط به این که سازش دهنده اولین نشست را با طرفین داشته باشد.

### ماده ۱۲- دخالت سازش دهنده در رسیدگی‌های بعدی

سازش دهنده حق ندارد به عنوان دادرس، داور و یا سایر عناوین در رسیدگی‌های بعدی به همان اختلاف و یا اختلاف دیگری که با اختلاف مزبور دارای مبنای واحدی است، دخالت نماید.

### ماده ۱۳- مراجعه به دادرسی یا داوری

- ۱- صرف مراجعه یکی از طرفین به سایر مراجع رسیدگی جهت حل و فصل اختلاف به منزله رد سازش تلقی نمی‌شود.
- ۲- چنانچه طرفین توافق نموده باشند که ابتدا اختلاف خود را از طریق سازش حل و فصل نمایند، در این صورت دادرس، داور و یا سایر مقامات رسیدگی

کننده باید از طرفین تقاضا نمایند که ابتدا موضوع را از طریق سازش مطابق با توافق به عمل آمده پیگیری نمایند.

۳- در صورتی که سازش بدون دستیابی به موافقتنامه سازش مطابق با بندهای (۲)، (۳) و (۴) ماده ۱۱ به پایان رسیده باشد، در این صورت هر کدام از طرفین می‌تواند برای حل و فصل اختلاف مزبور حسب مورد به سایر مراجع رسیدگی مراجعه نماید.

#### ماده ۱۴- موافقتنامه سازش

۱- در صورت انعقاد موافقتنامه سازش بین طرفین، این موافقتنامه بین طرفین لازم الاجرا خواهد بود و هیچ کدام از طرفین نمی‌تواند ولو به استناد به غبن آنرا فسخ کند، مگر به موجب تدلیس.

۲- نامعلوم بودن برخی از جوانب اختلاف در زمان سازش به صحت موافقتنامه سازش خللی وارد نمی‌کند.

۳- عدم رعایت مفاد این قانون در روند سازش موجب بی اعتباری موافقتنامه سازش نمی‌شود.

## مآخذ

- ترمذی، محمد بن عیسی، سنن الترمذی، ج ۲، بیروت، دارالفکر، ۱۴۰۳ق.
- حر عاملی، وسایل الشیعه، ج ۱۳، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت، بی تا.
- شیخ طوسی، ابی جعفر محمد بن حسن بن علی، المبسوط فی فقه الامامیه، ج ۲، تهران، مکتبه مرتضویه، ۱۳۸۷ق.
- شیروی، عبدالحسین، حقوق تطبیقی، تهران، سمت، چاپ پنجم، ۱۳۸۵.
- موسوی بجنوردی، سید میرزا حسن، القواعد الفقیه، ج ۵، قم، مؤسسه اسماعیلیان، ۱۴۱۰ق.
- نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، ج ۲۶، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۹۴ق.

Brown, Henry J. and Arthur L. Mariot, ADR Principles and Practice, 2nd Ed, Sweet & Maxwell, 1997.

Canadian Bar Association, Adoption of UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation in Canada, February 2005, available at: [www.cba.org/CBA/sections\\_adr/pdf/UNCITRAL.pdf](http://www.cba.org/CBA/sections_adr/pdf/UNCITRAL.pdf).

Griffith Gavan and Andrew D Mitchell, Contractual Dispute Resolution in International Trade: The UNCITRAL Arbitration Rules (1976) and the UNCITRAL Conciliation Rules (1980), Melbourne Journal of International Law, vol. 8, 2002, 184-199.

Rao, M. Jagannadha, Concepts of Conciliation and Mediation and their Differences, 2003, available at: [lawcommissionofindia.nic.in/adr\\_conf/adr\\_index.htm](http://lawcommissionofindia.nic.in/adr_conf/adr_index.htm)

UN General Assembly Resolution 57/18 (UN, 24 January 2003)

UNCITRAL, UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation with Guide to Enactment and Use, United Nations, New York, 2004.

Van Ginkel, Eric, The UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation, a Critical Appraisal, Journal of International Arbitration, vol. 21(1), 2004, 1-65.

Van Ginkel, Eric, Mediation under National Law: United States of America, Mediation Committee Newsletter, August 2005.

Wolski, Bonette, Recent Developments in International Commercial Dispute Resolution: Expanding the Options, Bond Law Review, vol. 13(2), 2001.